

ANA PINTARIĆ*

**SUVREMENOST PRAVOPIISNE NORME UPUTJENJA
K'SLAVONSKOMU PRAVOPIISANJU ZA POTREBU NARODNIEH
UCSIONICAH 1779. UPUTJENJE KAO LINGVOMETODIČKI
PREDLOŽAK**

Prvi (do sada poznati) slavonski pravopis *Uputjenje k slavonskomu Pravopisanju za Potrebu narodnieh Ucsionicah u Kraljestvu Slavonie*, objelodanjuje dr. Antun Mandić, biskup đakovački, bosanski i srijemski 1779. godine. Nakon 215 godina, 1994., izlazi *Hrvatski pravopis*¹ Stjepana Babića-Božidara Finke-Milana Moguša. U članku se usporednom metodom promatra suvremenost pravopisnih i interpunkcijskih znakova (razgodaka) propisanih *Uputjenjem* iz 1779. godine i *Hrvatskim pravopisom* iz 1994. U kolegiju metodika nastave hrvatskoga jezika, koji se predaje na nastavničkim fakultetima, studenti se uvode u znanstvenoistraživački rad, pa je predložen i metodički model.

Ključne riječi: metodika, pravopisni znakovi, interpunkcijski znakovi, Antun Mandić, Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš

1. Biskup Antun Mandić i Uputjenje

Biskup đakovački, bosanski i srijemski dr. Antun Mandić (1740.-1815.) jedna je od najznačajnijih osoba u crkvenom, kulturnom i školskom životu Kraljevine Slavonije u drugoj polovici 18. stoljeća. Kao inspektor narodnih škola Antun Mandić je utvrdio da je za otvaranje dvojezičnih (hrvatsko-njemačkih) škola potrebno (osim materijalnih uvjeta) napisati pravopis koji bi bio obvezatan i jedinstven. Naime, u drugoj polovici 18. stoljeća ne postoji jedinstvena grafija, nego pisci pišu prema svojim pravilima, kako je zapisao Stipan Relković u *Kuchniku*: *Švaki je pišao kako je znao, i ktio.*² Godine 1779. dr. Antun Mandić objelodanjuje prvo, a 1810. drugo izdanje pravopisa s naslovom:

Uputjenje k slavonskomu Pravopisanju za Potrebu narodnieh Ucsionicah u Kraljestvu Slavonie. Anleitung zur slawonijſchen Rechtſchreibung zum Gebrauche der Nationalſchulen in dem Konigreiche Slawonien. Cum ſpeciali Privul. Sac. Caef. Reg. Apost. Maj. Koſtet ungebunden 3 Kreuzer. Ofen, gedruckt mit konig. Univer. 1779. (Dalje u tekstu: Uputjenje)

* prof. dr. sc. Ana Pintarić, Filozofski fakultet Osijek

¹ Hrvatski pravopis Babića-Finke-Moguša iz 1994. pretisak, Hrvatskog pravopisa iz 1971, tzv. londonca.

² Iz predgovora *Dobrovoljni Shtiocse*, vidi: Stipan Relković, *Kuchnik*, Osijek, 1796.

Prvo izdanje *Uputjenja* izlazi 1779., godinu dana poslije gramatike Marijana Lanosovića *Neue Einleitung zur slawonischen Sprache* (1778.), 12 godina poslije Relkovićeve *Nove slavonske i nimacске gramatike - Neue slawonische und deutsche Grammatik* (1767.), 18 poslije gramatike Blaža Tadijanovića *Svashta pomalo illiti kratko sloxenje imenah i ricsih u ilirski illi njemacски jezik koje sloxi Blax Tadijanovics franceskan taborski i suxanjah cesrskih duhovni sluxbenik* (1761.), ali 51 godinu prije *Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisanja* (1830.) Ljudevita Gaja.

No, dok su slavonske gramatike i Gajev pravopis, pa i mnoga druga jezična djela, već doživjela vrjednovanje i našla dostojno mjesto u jezičnopovijesnoj građi, Uputjenje ima drukčiju sudbinu: dugi je niz godina bilo zaboravljeno, kao i ime njegova tvorca.

U članku se želi utvrditi je li i koliko je Mandićev pravopis iz 1779. godine i danas prihvatljiv. Komparativnom metodom uspoređivat će se pravopisni i interpunkcijski znakovi u *Uputjenju* i *Hrvatskom pravopisu*.

1.1. Iz života Antuna Mandića

Dr. Antun Mandić, biskup đakovački, rođen je u Požegi 16. kolovoza 1740. od majstorskih roditelja. Svršivši latinske škole u rodnomu mjestu odlazi u Beč, Bolonju, pa u Zagreb, gdje je 1763. zaređen. Najprije je postao regensom u požeškom Sjemeništu; poslije župnikom u Kobašu i Lipovljanima, a kako je bio vrlo nadaren i obrazovan, govorio je sedam jezika, postao je već 1778. kanonikom.

Kada je kraljica Marija Terezija povjerila mađarskom barunu Josipu Urmenyju (1741.-1825.) uređenje školstva u Ugarskoj i pridruženim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, pozove Urmenyi Mandića u Budim, gdje je Mandić niz godina zasluženao djelovao kao konsilijar.

S obzirom na zasluge koje je stekao u tome svojstvu Mandić je 1776. imenovan nadzornikom narodnih učionica za kraljevine Slavoniju i Hrvatsku. U tome je toliko dobra učinio za svoju domovinu, da ga je car Josip II. godine 1782. imenovao savjetnikom kraljevsko-ugarskog namjesništva.

Mandić je zaslužan i za uvođenje slavenskoga pravopisa u škole koje je otvarala Marija Terezija i njezin sin Josip II. Godine 1783. sazvaio je car Josip II. povjerenstvo za izradbu jedinstvenoga hrvatskoga pravopisa. Predsjednik povjerenstva bio je Antun Mandić, a članovi Joso Krmpotić, Marijan Lanosović i Joakim Stulli.³

Godine 1806. Mandić je imenovan đakovačkim, bosanskim i srijemskim biskupom. U tomu je razdoblju osnovao Bogoslovno sjemenište s filozofskim fakultetom.

³ Nekoliko podataka o članovima povjerenstva: Joso Krmpotić (1750. ili 1755. - ?), svjetovni svećenik i kapelan na dvoru cara Josipa II. Pisao je pjesme prigodne i pohvalne, a najznamenitija mu je Katarina II. i Josip II. put u Krim, Beč, 1788. U predgovoru Krmpotić piše da se drži pravopisa koji je u ime carske naredbe izradilo bečko povjerenstvo. (vidi: Josip Forko, 1884., 75.). Marijan Lanosović, franjevac (1742.-1812.), bijaše uvažena osoba svoga vremena, službovao je i u osječkoj gimnaziji, autor je znamenite gramatike i više knjiga.

Umro je u Đakovu 1815. godine.⁴ Mnogi su se odličnici pohvalno izrazili o biskupu Mandiću, a navodim mišljenje biskupa Đakovačke i Srijemske biskupije dr. Marina Srakića: «Doista, Mandić ide u red onih ličnosti koje su utjecale na tok zbivanja u crkvenom i kulturno-prosvjetnom, pa i političkom životu druge polovice 18. i početkom 19. stoljeća. Nagle i duboke promjene na raznim područjima društvenog života i pojava snažnih ličnosti u 19. stoljeću zasjenili su i njega i mnoge njegove suvremenike, no i njegova osoba i njegovo djelo i danas zaslužuju dužnu pažnju i daljnje istraživanje.»⁵

1.2. Metodologija Uputjenja

Tekst *Uputjenja* napisan je pregledno, jezik je vrlo blizak današnjemu, rečenice su jasne i sažete. Građa je iznesena deduktivnom metodom, što znači da se polazi od definicije k raščlanjivanju i opisivanju norme. Sve su pravopisne norme potkrijepljene primjerima i izuzecima od pravila. Na primjer:

Prva definicija govori što je pravopis. Nakon definicije i naslova odjeljka detaljnije se objašnjavaju pravila o kojima je riječ.

Ta pravila mogu biti: *Poglavita Uprava* (jedanput je uporabljen naziv *Opchenska Uprava*, (Mandić, 1779., 38.), tj. osnovna i *Osobita Uprava* tj. izuzeci. I *Poglavita* i *Osobita Uprava* prvo opisuju pravopisnu normu, a onda je potkrepljuju s nekolicinom primjera kako valja, ali i kako ne valja pisati.

Na kraju *Poglavite ili osobite Uprave* nalaze se *Biljexke* u kojima se objašnjavaju ovi pojmovi: *poglavita riječ*, *temeljita Riecs*, *vrimenita Riesc*, *Riecs Imena illi imenujucha*, *Prigibanje*, *Nadslovak*.

1.3. Uputjenje kao lingvometodički predložak

U metodici nastave hrvatskoga jezika, koja se predaje na nastavničkim fakultetima, u okviru metodičkih vježbi, studenti se upoznaju s različitim istraživačkim pristupima povijesti hrvatskoga jezika na dijalektološkoj, jezičnopovijesnoj, gramatičkoj, leksikološkoj, pravopisno-pravogovornoj ili lingvostilističkoj razini. To je potrebno zbog toga što će kao srednjoškolski profesori s učenicima provoditi istraživačke vježbe povijesti hrvatskoga jezika. U tu svrhu potrebno je provoditi vježbe istraživanja i uspoređivanja starih i suvremenih tekstova, a pri tome se najuspješnijim sustavom smatra problemsko-istraživački. Kao izvrstan lingvometodički predložak za proučavanje i uspoređivanje bliskosti pravopisnih normi 18. i 20. stoljeća može poslužiti pravopis *Uputjenje* Antuna Mandića iz 1779. i *Hrvatski pravopis* Babića-Finke-Moguša iz 1994. Riječ je o dvama pravopisima koji su objelodanjeni u razmaku od 215 godina. U tu svrhu predviđamo istraživački rad u paru sa sljedećim zadacima: istražiti i usporediti pravopisne norme u

⁴ Mandićev životopis prema: Nikola Andrić: Spomen-cviece iz hrvatskih i slovenskih dubrava, 1900., 175.-180.

⁵ Marin Srakić, Antun Mandić, Đakovo, 1985., 87.

Uputjenju i Hrvatskom pravopisu: pisanje zareza, točke-zareza, dvotočja, točke, zagrade, paragrafa; pitanja, uskličnika, navodnika, zvijezdice i crtice.

2. Scenarij nastavnoga sata

U uvodnom dijelu nastavnoga sata potrebno je sažeto osvijetliti društveno-povijesne prilike u Kraljevini Slavoniji u drugoj polovici 18. stoljeća te istaknuti ulogu Uputjenja u kulturnom i školskom razvitku Slavonije. Kratko nastavnikovo izlaganje može izgledati ovako:

Nakon oslobođenja od Turaka krajem 17. stoljeća Slavonija se počinje brže razvijati. Posebice se njezin kulturni razvitak osjetio u drugoj polovici 18. stoljeća. U pogledu razvitka školstva Antun Mandić je odigrao značajnu ulogu. To je vrijeme vlade Marije Terezije (1740.-1780.) i njezina sina Josipa II. (1780.-1790.). Posebice Marija Terezija dopušta i potiče otvaranje narodnih dvojezičnih hrvatsko-njemačkih škola, no, za takvu nastavu je trebalo urediti jedinstvenu grafiju, napisati pravopis i napisati udžbenike.

Godine 1779. Antun Mandić izdaje prvi slavonski pravopis s naslovom: *Uputjenje k slavonskomu Pravopisanju za Potrebu narodnieh Ucsionich u Kraljestvu Slavonie. Anleitung zur slawonifchen Recht/schreibung zum Gebrauche der National/schulen in dem Konigreiche Slawonien. Cum speciali Privul. Sac. Caef. Reg. Apost. Maj. Kostet ungebunden 3 Kreuzer. Ofen, gedruckt mit konig. Univer. 1779.*

Kakvo značenje ima Uputjenje u kulturnom razvitku Slavonije?

Koncem 18. stoljeća Uputjenje postaje službenim pravopisom u Kraljevini Slavoniji i utječe na pravopis književnih djela, ne samo u Slavoniji.⁶

Dalje se studenti pripremaju za istraživački rad. Da bi se lakše snalazili u tekstu *Uputjenja*, donosim mali rječnik nazivlja; u prvom je stupcu današnja, a u drugom Mandićeva riječ:

glagol	- <i>Riecs vrimenita</i>
imenice	- <i>Poglavite Riecsi</i>
množina	- <i>uzmloxni Broj</i>
naglasak	- <i>Nadslovak</i>
osnovna riječ	- <i>Rics temeljita</i>
pravopis	- <i>Ortographia</i>
pridjevi	- <i>pridavnimah Riecs</i>
prošlo vrijeme	- <i>proshasto Vrime</i>
pravilo	- <i>Uprave</i>
rečenica	- <i>Govorenje</i>
	- <i>Svedorek</i>
suglasnik	- <i>neglasovito slovo</i>
samoglasnik	- <i>glasovito slovo</i> ⁷

⁶ O tome vidi: Antun Cuvaj, Građa za povijest školstva kraljevina Slavonije i Hrvatske od najstarijih vremena do danas, Zagreb, 1910.

2.1. Pravopisni i interpunkcijski znakovi ili razgodci

Pravopisni su znakovi u širem smislu pismeni znakovi kojima se obilježavaju pravopisni odnosi u tekstu. Oni određuju kako što treba čitati ili razumjeti.

Interpunkcijski znakovi ili razgodci pravopisni su znakovi u užem smislu i služe za rastavljanje teksta na rečenice i njezine dijelove. Nazivaju se i rečenični znakovi, a svrha im je da organiziraju napisani tekst onako kako ga valja razumjeti i pročitati.

U *Uputjenju* se pravopisni i interpunkcijski znakovi nazivaju Zlamenja Razlike (*Uputjenje*, 44.) ,a svrstani su u tri skupine:

1. Kod slovkih:

oshtri nadslovak (')

texki nadslovak (^)

nadslovak nadkrivni (^)

2. Kod Riecfih:

Zlamenje Okratjenja illiti Apoftroph (')

Zlamenje Razftavljenja (")

Zlamenje Razdilenja (-)

3. Kod Izrekah:

a) Za Razdilenje Izrekah:

Zarezah illiti Komma (,)

Zarezna Dioka (;)

Dvoftruka dioka (:) ,

Svershna Dioka illiti Punktum (.)

Zlamenje Umishanja illiti Parenthesfis ( ) illi [ ] illi | |

Zlamenje Odriza illiti Paragraf (§)

b) Kod Izrekah:

Zlamenje Pitanja (?) ,

Zlamenje Izvikanja (!) ,

Zlamenje Navadjanja (")

Zlamenje Biljexenja (*)

Zlamenje Pocsivanja illi Priftajanja (-) illi (---) .

⁷ Usporedimo Mandićevo i Relkovićevo nazivlje (prvo pišem današnji naziv, zatim Mandićev, te Relkovićevo): pravopis ili "ortografija": pravopisanje - slovosložnost, rečenica: govorenje, svedorek - govorenje, imenica: poglavita rič - samostavno ime, broj (kao vrsta riječi): rič broja - rič brojenja, glagol: rič vrimenita - rič, naglasci: zlamenja razlike - zlamenje koje se meće iznad slova, znak za naglasak: nadslovak - nadslovak, sklanjanje: prigibanje - prigibanje, samoglasnik: glasovito slovo - glasovito slovo, suglasnik: neglasovito slovo - neglasovito slovo, množina: uzmložani broj - večestavni broj.

2.2. Istraživački rad

U istraživačkom će se radu uspoređivati norme *Hrvatskoga pravopisa* Stjepana Babića-Božidara Finke-Milana Moguša (Zagreb, 1994.) i *Uputjenja k slavonskomu Pravopisanju za Potrebu narodnih Ucsionica u Kraljestvu Slavonie* (Ofen, 1779.). Predlažem da se istraživanje provede radom u paru. Studenti samostalno vode bilješke. Nakon istraživanja podnosi se izvješće, a ostali studenti to izvješće dopunjuju svojim zapažanjima. Na taj se način studenti pripremaju za vođenje istraživačkih vježbi u srednjoškolskoj nastavi, koju je prema programu hrvatskoga jezika potrebno provoditi u svim razredima.⁸

U istraživanju se polazi od poznatog k nepoznatom, pa je na nastavnim listićima prvo naveden tekst iz *Hrvatskoga pravopisa*, a onda iz *Uputjenja*. Zajedničkim će radom skupine studenata usporediti pravopisne norme iz oba pravopisa i izvesti zaključak.

NASTAVNI LISTIĆ 1: Zarez ili Zarezah illiti Komma (,)

1. Zarez (,) je znak interpunkcije, rečenični znak ili razgodak, kojim se obilježavaju naporednost, naknadno objašnjenje, suprotnost, posebno isticanje, riječi ili izrazi kojima se izravno obraća i riječi ili izrazi kojima se izražava odnos onoga tko piše prema sadržaju iskaza.⁹

Pravila po kojima se zarez stavlja svode se na tri osnovna načela: nizanje, naknadno dodavanje i suprotnost ( ):

Ljudi prolaze pokraj mene: tuđe majke, tuđe sestre, tuđa braća.

Glava kuće, moj pradjed, zvao se Antun.

Pogleda baka, a ono iz plamena izlaze Domaći.¹⁰ (Hrvatski pravopis, 103.)

2. Zarezah, illiti Komma (,) dieli Riecfi, koje potribim Načinom zajedno nepadaju, alli nishtanemanje k' cielomu Izreku valjaju; s' ovim takojer dilefe manje Izreke, koje saftavljaju Diele vechih Izrekah;

Na Priliku: Demokrit, plemeniti Varoshanin u Atheni, radi fvoga velikoga Bogatstva, fvoga velikoga ferca, i radi fvoga mlogoverftnoga Znanja, Radoft Siromaffnih, Ugled Bogatih, i Nakitjenje fvoje domovine biashe. (Uputjenje, 48.)

⁸ Istraživačke se vježbe provode i u srednjoškolskoj nastavi. O tome Stjepko Težak piše: «Premda se učenici ne pripremaju za buduće lingviste i jezične znalce na profesionalnoj razini, treba ih i u redovitoj nastavi i slobodnim aktivnostima dovoditi u stvaralačke situacije kako bi prema svojim mogućnostima i sami otkrivali neke jezične činjenice, ne nove za svijet, nego nove za sebe. Takva nastava pospješuje razvoj stvaralačkih sposobnosti učenika i razvija njihovu svijest o jeziku na najuspješniji način.» Vidi: Stjepko Težak, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

⁹ Pravopisni priručnik, dodatak Velikom rječniku hrvatskoga jezika, 61.

¹⁰ Definicije i primjeri preuzeti iz Hrvatskog pravopisa.

NASTAVNI LISTIĆ 2: Točka-zarez ili Zarezna Dioka (;)

1. Točka-zarez¹¹ pravopisni je znak sa srednjom vrijednosti između točke i zareza. Stavlja se običnom na mjesta gdje bi točka preoštro odsjekla jedan dio, a zarez ne bi uočljivo odijelio istovrsne ili srodne dijelove. Kako se za tu razliku ne može dati čvrsto pravilo, ta se upotreba prepušta uglavnom osobnoj piščevoj ocjeni:

Biljka sam na livadi, kopitom pregažena; mač koji rađa u dubini morskoj! (Hrvatski pravopis, 114.)

2. Kada shto za Iztolmacsenje illi za Pokazanje pridhodeche Izreke navadjafe; na Priliku: Blago i Poshtenje moguh clovika ugledna ucsiniti; alli moguhli Clovika frechna ucsiniti? – Csinite Pokoru; jerbo blizu jeft Kraljeftvo Nebesko. (Uputjenje, 50.)

Kada Polovica jednoga vechega Svedoreka opet na fvoje Diele podielise: na Priliku: Premako Kripoft jedino Nakitjenje serca clovicsanskoga jeft; najvishjehjeh nishtanemanje jeft od njezinoga Doftojanftva primallo Ubaviftjenih; nego dabi oni zato fvojih Nasladnoftih odreklife. (Uputjenje, 50.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 3: Dvotočje ili dvofruka dioka (:)

1)

a) Dvotočje se bilježi ispred upravnog govora:

Nije više govorila: «Šuti! Umiri se!»

b) Ispred onoga dijela rečenice u kojem se što nabraja:

Tu ćete vidjeti šumsko bilje: žalfiju, ljubicu, runolist i naprstak. (Hrvatski pravopis, 116.)

2.

a) Medju pridnjom i poslidnjom Izrekom duljega fvedoreka; na Priliku: Ako za Izpunenje tvoje duxnofti Ljubav Boxja tebe negihlje: tako nefalife kripoftjom i znaj, dati fve ļali. (Uputjenje, 52.)

b) Prid Navadjanjem tugjih Riecfih, ako one ne kako ftoje, nego odmah s' Riecsmah govorcchega navedufe; na Priliku: Ifus bih od Pharizeah napaftovan: imalife Cefaru davka davati? Alli oni dobihshe za odgovor: dajte Cefaru, shto Cefarovo jeft, i Bogu, shto boxje jeft. (Uputjenje, 52.)

c) Medju Izrekah, koje fasviem razlicite *ftvari* zajedno vexu, illi prispodabljaju: na Priliku: Barabbas, koji radi fvojih Ubojftvah vishje putah Xivot zagubio jeft, od Pilata biashe puftjen. Ifukerft pako, na kojemuft ni jedna Krivica najti nemogahshe, bih na fmert odsudjen. (Uputjenje, 52)

ZAKLJUČAK:

¹¹ Točka-zarez (semikolon) (;) je rečenični znak ili razgodak hijerarhijski niži od točke, a viši od zareza. Vidi: Pravopisni priručnik, dodatak Velikom rječniku hrvatskoga jezika, 60.

NASTAVNI LISTIĆ 4: Točka ili Svershna Dioka ili Punktum (.)

1. Točka je rečenični znak kojim se određuje kraj rečenice.

Dolazi jesen. (Hrvatski pravopis, 96.)

2. Svershna Dioka, illi Punktum (.) na Sverhi podpune Izreke illiti Svedoreka poftavljafe; takojer kod okratjenih Riecfih, i odlucfenih, i nikoim Nacfinom okratjenih Brojevah. Pravedni fvitichefe kano funce. Koife ftidi moliti, onajfe ftidi priatelj Boxji biti. Gofp. Gellert. Ja shtiem u 4toj. Knj. Kraljah na Pogl. Ivoinu. S. Stipan Kralj. magjarski.(Uputjenje, 54.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 5: Zagrada ili Zlamenje Umishanja ( ) illi [ ] illi |: :| illiti Parenthesis

1. Zagrade kao rečenični znak jače odjeljuju od ostaloga teksta jedan dio ili koju rečenicu kao manje važnu, kojom se što dodaje ili tumači. Ima više vrsta zagrada: oble ( ), kose // , uglate [ ] i vitičaste { }. (Hrvatski pravopis, 130.)

Marica reče Vladi da su otac prišli. (U kući smo govorili čakavski.)

2. Zlamenje Umishanja ( ) illi [ ] illi |: :| illiti Parenthesis shtogod zatvara, shto k' Razumu Govorenja fpada, alli potribno nie s'njim fvezano: na Priliku:

Ti josf ne znash Nacfin Servio, (veli Cicero k,ovomu velikumu Govorljivcu) febe za Vichnicsftvo pomochi. (Uputjenje, 54.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 6: Paragraf ili Zlamenje Odriza illiti Paragraph (§)

1. Paragraf se kao pismeni znak bez pravoga razloga sve rjeđe upotrebljava. Piše se bez točke, a po potrebi mu se mogu (uz spojnicu) dodavati i padežni nastavci. O paragrafu se u Hrvatskom pravopisu govori u poglavlju *Pravopisni znakovi* i podtemi *Drugi pismeni znakovi* (Hrvatski pravopis, 143.).

2. Zlamenje Odriza illiti Paragraph razdiljuje jedno Govorenje na razlicfite veche Diele illi Odmake. (Uputjenje, 54.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 7: Upitnik ili Zlamenje Pitanja (?)

1.

a) Upitnik je pravopisni znak kojim se označuje upitnost. Stavlja se na kraju upravnoga pitanja koje se može sastojati od jedne riječi, više njih ili upitne rečenice.

Odakle je došao?

b) Na kraju se neupravnoga pitanja upitnik ne stavlja.

Pitao je odakle je došla ta vijest. (Hrvatski pravopis, 98.)

2. Zlamenje Pitanja (?) ftoi na fverhi bitnoga Pitanja; n. Pr. Adam gdje ti?

Akofe Pitanje famo kazuje, a bitno nepitafe, onda neftavljafe Zlamenje Pitanja; n. Pr. Onje pitao, shtobi to bilo. (Uputjenje, 56.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 8: Uskličnik ili Zlamenje Izvikanja (!)

1. Uskličnik je pravopisni znak kojim se označuje uskličnost. Stavlja se iza pojedinih uskličnih riječi i uskličnih rečenica:

Gle! Gle! Ovi gradovi! Koji svečani mir! (Hrvatski pravopis, 99.)

Eno ih, gle! Bez bojazni uđoše. (Hrvatski pravopis, 101.)

2. Zlamenje Izvikanja (!) ftoi za fvakim xeftokim Nagovaranjem, i za fvakim oglasenjem Nagnutja; n. Pr.

O ja nesrichni! Shtofam ! ja izgubio, kada ja Brezgrishnoft izgubih. (Uputjenje, 56.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 9: Navodnici ili Zlamenje Navadjanja (")

1. Navodnici su dvostruki pravopisni znak kojima se označuje tekst koji se navodi doslovce ili se označenomu daje drugo značenje. Imaju dva oblika: «» i " "

Petar Zoranić Ninjanin davno je pričao i pjevao o našoj «rasutoj baščini».

Dok mi ovako razgovaramo o «važnom» predmetu... (Hrvatski pravopis, 125.-6.)

2. Zlamenje Navadjanja (") ftoi na Pocsetku i na Sverhi jednoga Govorenja, koje iz Uftah, illi iz tugjega Pisma navadjafe; n. Pr. Koliko putah govorimo s'Lificamah, kada xeljenu ftvar dobiti nemoremo; "ovo Grozdje je kifelo, jaga nechu." (Uputjenje, 56.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 10: Zvezdica ili Zlamenje Biljexenja (*)

1. Zvezdica se u stručnoj (jezikoslovnoj) literaturi stavlja ispred riječi koja se uspostavlja rekonstrukcijom, odnosno kojoj se donosi (pretpostavljen ili pismeno potvrđen) prvotni oblik: *legēti >ležati. (Hrvatski pravopis, 139.)

2. Zlamenje Biljexenja (*) ftoi za jedno k'ftvari fpadajuče Iztolmacsenje, za Prilike, Mjefta Pisama, Pokazanja, i druga takova pridati; ovo zlamenje obicsajefe Slovih, illi Brojevih nadomiftiti. (Uputjenje, 56.)

ZAKLJUČAK:

NASTAVNI LISTIĆ 11: Crtica ili Zlamenje Pocsivanja, illi Priftajanja (–)

1. Crtica je pravopisni znak koji se upotrebljava za označivanje stanke, i to uglavnom jače stanke nego što je izražena zarezom. Stoji umjesto zareza, zgrade, navodnika, a katkada i mjesto dvotočja.

Criticama se odjeljuju umetnute rečenice ili riječi kad se umetnuti dio želi jače istaknuti ili označiti da su stanke duže:

Na Badnjak sjedim - sam samcat - pokraj prozora.

Tko visoko leti - kaže narod - nisko pada.

I gol i bos, i još mu je – zima. (Hrvatski pravopis, 120.)

2. Zlamenje Pocsivanja, illi Priftajanja (–) priterza za pocseto Govorenje kadmada cielo, *kadmada famo za Cfas, za odpuftiti jednomallo xeftoko Nagnutje; ** illi za ucsiniti pazljiva Sluchaoca na ono shto kano nenadano, illi neobicfajno u Napridak slidi.

Mjefto Zlamenja Pocsivanja mechefe kadmada Red ovakovih Potezah --- illi Diokah: ... osobito kod utergnjenoga Govorenja.

Za ovu Privaru, koja Prokletstvo fverhu nas donefe, kada ti u Raju – alli mene nevoljnoga! Skorohimi Ukori izmaklife.

Dakle on umerti ima – morelife dugo odvlacfiti, shto od obodvojega obrati valja? (Uputjenje, 58.)

ZAKLJUČAK:

3. Zaključak

Nakon istraživačkog rada slijedi izvješćivanje o rezultatima. Zaključujemo da nema velike razlike između pravopisnih normi *Uputjenjea* i *Hrvatskoga pravopisa*, te da je Uputjenje u velikoj mjeri i danas suvremeno. Zaključujemo da oba pravopisa normiraju:

- zarez u naknadnom dodavanju (umetanju) i nizanju (nabrajanju);
- točku-zarez u nabrajanju istovrsnih ili srodnih pojmova kako bi razgraničavanje bilo jasnije;
  - dvotočje kao razgodak pokazuje da tekst koji stoji s njezine desne strane objašnjava tekst koji stoji s njezine lijeve strane i u navođenju upravnog govora;
  - točka određuje kraj rečenice;
  - zgrade odjeljuju dio teksta kojim se nešto tumači;
  - paragraf razdjeljuje dijelove teksta;¹²
  - upitnik se stavlja na kraju upravnoga pitanja;
  - uskličnik se stavlja iza pojedinih uskličnih riječi i uskličnih rečenica;
  - navodnici se stavljaju uz tekst koji se doslovce navodi;
  - zvjezdica se stavlja ispred riječi koja se uspostavlja rekonstrukcijom;
  - crtica označava jaču stanku nego što je zarez.

LITERATURA

- Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan, Hrvatski pravopis, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
- Cuvaj, Antun, Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Zagreb, 1910.
- Forko, Josip, Crtice iz slavonske književnosti u XVIII. stoljeću, u Osieku, 1884.
- Kolenić, Ljiljana, Riječ o riječima, Iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća, Pedagoški fakultet, Osijek, 1998.
- Mandić, Antun, Uputjenje k'slavonskomu Pravopisanju za Potrebu narodnih Ucsionicah u Kraljestvu Slavonie 1779., pretpisak, Matica hrvatska Osijek, 1998.
- Matić, Tomo, Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda, HAZU, knj. 9., Zagreb, 1889.
- Mrazović, Ladislav, Ob ustanovi hrvatskoga pravopisa, Vienac, Zagreb, 1877., str. 211.
- Pravopsini priručnik, dodatak Velikom rječniku hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, 2003.
- Pintarić, Ana, Antun Mandić, Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnih ucsionicah u Kraljestvu Slavonie 1779., Matica hrvatska, Osijek, 1998.
- Težak, Stjepko, Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1. i 2., Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- Vince, Zlatko, Udio Slavonije i Dalmacije u oblikovanju hrvatskog književnog jezika, VII. Međunarodni kongres slavista u Warszawi, Hrvatsko filološko društvo, 1973., str. 143.-161.

¹² Paragraf se u suvremenom pisanju sve manje bilježi. U Pravopisnom se priručniku, dodatku Velikom hrvatskom rječniku, niti ne spominje.

CONTEMPORARINESS OF SPELLING NORMS IN *UPUTJENJE K'SLAVONSKOMU PRAVOPISANJU ZA POTREBU NARODNIEH UCSIONICAH 1779*; *UPUTJENJE* AS A LINGUISTIC AND METHODOLOGICAL MODEL

The first Slavonian set of spelling conventions known so far, *Uputjenje k slavonskomu Pravopisanju za Potrebu narodnieh Ucsionicah u Kraljestvu Slavonie*, was published in 1779 by dr Antun Mandić, the Bishop of Đakovo, Bosnia and Sirmium. 215 years later, in 1994, Stjepan Babić, Božidar Finka and Milan Moguš published their *Hrvatski pravopis*. The paper contrasts the contemporariness of spelling conventions found in *Uputjenje* in 1779, and those found in *Hrvatski pravopis* in 1994. Within the course on methodology of teaching Croatian offered at teacher training colleges and faculties, students are, among other things trained in research skills, so the paper also discusses the methodological model.

Key words: methodology, spelling conventions, Antun Mandić, Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš

Primljeno: 15. lipnja 2005.